

Munich Personal RePEc Archive

Discussion about token money

Branko Matić

J. J. Strossmayer University of Osijek, Faculty of Economics

1996

Online at <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/10427/>

MPRA Paper No. 10427, posted 12. September 2008 19:59 UTC

GONDOLATOK AZ APRÓPÉNZRŐL

Az aprópénz jogi és gazdasági helyzete

Az önálló állam egyik jellemzője, hogy saját (nemzeti) pénzt bocsát ki. Tehát az állam saját területén meghatározza, hogy mit tekint törvényes fizetőeszköznek. Ezzel előírja a nemzeti pénz nevét és jogállását is. Ennek az összetett kérdéskörnek két megközelítése lehetséges: a fémtartalom felőli és a névleges érték felőli megközelítés.

1. *A fém tartalom felőli megközelítés*

A fémértékelmélet szerint egyedül a fémpénz igazi pénz, azért, mert saját belső értéke van. (A veret értéke illetve az ötvözet értéke.) Igaz, hogy a bankforgalomban lehetséges, hogy a bankjegyet felváltsák, de az átváltható és cserélhető bármely pillanatban fémpénzre. Az elmélet képviselői szerint a vert pénz ebben különbözik a papírpénztől, amelynek nincs meg a belső konvertibilitása.

Ez a felfogás a pénzt úgy határozza meg, hogy például $1 \text{ Ft} = 0,0757575 \text{ g}$ arannyal, avagy $13\,210 \text{ Ft} = 1 \text{ kg}$ arannyal.[1] Ebben a példában a pénzt fémértékként definiálják.

2. *A névleges érték felőli megközelítés*

A pénz névleges értéke, eltérően a fémértéktől abból indul ki, hogy minden pénznek számít, amit az állam pénznek nevez ki. [2] Nem különbözteti meg az igazi pénzt a papírpénztől, amely kényszerárfolyamú. Úgy tartja, különösebben nem fontos, hogy miből állították elő és van-e önmagában is külön értéke. Azt tartja fontosnak, hogy a pénz mögött ott van az állam elhatározása és ezzel az elhatározással az állam mint hatalom, jogi szempontból pénznek tekinti. A pénzkadás joga állami monopólium. Ma e jogokat az állam a legtöbbször átruházza különböző szervekre, amelyek az állam felügyelete alatt állnak. Így átruházhatja a kiadás, pénzverés és pénznyomtatás jogát is.

Ezen kívül az állam külön törvényekkel elrendelheti alkalmi pénzek verését, de ebben az esetben külön jogi szabályozás érvényesül. Ez a lehetőség utat nyit egy olyan rendszer létrejöttéhez, amely nagyon hasonló a nemesfém- pénzek rendszeréhez, mert csaknem mindig azokhoz hasonló fémtövezetekből álló pénzveretek keletkeznek. De ezek az emlékveretek ritkán azonosak azzal a pénzzel, amelyet fémpénzként aranyból, vagy ezüstből vertek és saját belső értékük adta vásárló értékét.

Hyen esetekben előírják a pénzek legfontosabb jellemzőit:

- a pénz nemét és érvényességét,
- a pénzegységet (címetet),
- a veret mennyiségét,
- minőségét (finomságát),
- a bruttó és nettó súlyt,

- a perem récéinek a számát,
- a forgalomban szánt szerepét [3].

Azzal, hogy az állam — külön szabályok alkalmazásával — megengedi nemesfémekből és azok ötvözetéből a pénzverést, a névértékek mennyiségi szabályozásától nem térhet el. Tehát például attól, hogy a Horvát Köztársaság pénzegysége a kuna, amelynek váltópénze a lipa és 1 kuna = 100 lipával. [4] Ez a pénz meghatározási mód (pénzegység) jogálláspontja, ami annyit tesz, hogy ez van érvényben.

A pénz jogi meghatározásán kívül van egy gazdasági is. Valaminek pénzzé történő kinevezése, amely egyben törvényes fizetőeszköz is egy meghatározott területen, azt a lehetőséget még nem gátolja meg, hogy valamilyen más pénz is szolgáljon párhuzamosan fizetőeszközként, így például nagy gazdasági válságok idején (vagy háborúk idején is) előfordul, hogy külföldi pénzzel fizetnek (pl. DM, USA dollár stb.), amely ugyan nem fizetési eszköz az országban. Sőt még termékekkel is teljesíthetnek kifizetéseket, így például tojással, cigarettával. Ez esetben a külföldi pénz és a különböző termékek gazdasági szerepet töltenek be, bár egyik sem törvényes fizetőeszközzé van fizetőképessé értékelve.

Ennek a lehetőségnek a gazdasági tartalma az, hogy az adósság törlesztésekor, a törlesztő pénzeszköz olyan kellően hiteles értékű pénzzel történjék, amelyet az árfolyamváltozás nem befolyásol lényegesen és így nem hat az adósság törlesztésére, még akkor sem, ha valamely pénzegység fémérték szerint van meghatározva egy államban. Mindenesetre gyakorlatias vagy más okból lehetőség van külön törvényekkel eltérni az alapelvtől, de pontosan az ilyen eltérések bizonyítják a névértéktörvényt.

Ma a pénzek, mint törvényes fizetőeszközök rendszerint papírból készülnek és nincs reális anyagi értékük. De forgalomba kerülésük pillanatában névleges értékük egyenlő a pénzjegyen feltüntetett számszerű megjelöléssel.

A papírpénz mellett az állam legtöbbször aprópénz veréséhez is folyamodik, amely szintén hivatalos fizetőeszköz. Mivel különböző gyakorlati okokból lehetséges a kisebb pénzegységek, vagyis az aprópénz elfogadását mennyiségileg korlátozni, így e szerint az aprópénz nem teljes értékű fizetőeszköz, mert elfogadási kötelezettsége legtöbbször csak meghatározott darabszámra, vagy összegre korlátozódik. De nagyon is jelen van a forgalomban.

Az aprópénz gazdasági státusa eltér az igazi pénztől, mivel az aprópénz:

- nem jelez jelentős pénzkeresletet,
- a pénzügyi biztonságra kihatása nincs,
- a fizetési forgalmat nem veszélyezteti.

Veretési költségei a névleges értéknél gyakran magasabbak. [5] Ezért általában a legegyszerűbb és legolcsóbb fémből vagy ötvözetekből állítják elő (pl. alumíniumból).

Az aprópénz szerepe

Az előbbiekből az következik, hogy az aprópénznek nincs különösebb jogi, vagy gazdasági értéke, amely verését indokolná. Tehát alapvető és fontos szerepét másutt kell keresni, elfogadva azt a tényt, hogy nincsen olyan állam, ahol aprópénzt ne vernének.

Az aprópénzverés alapvető okai:

- a készpénzforgalom elősegítése és biztosítása,

- az aprópénzgyűjtés szokását kifejleszteni (takarékpersely),
- a napi adás-vétel megkönnyítése,
- az automaták útján a vásárlás lehetővé tétele [6],
- lehetőség egyéb automaták, például játékautomaták használatára [7],
- nevelési okok (a megszokás elősegítése az aprópénz értékelése a forgalomban),
- presztízs okok (az országok a pénzverés folytonosságát jelképesen is fenn akarják tartani).

Az előbbiekből az aprópénz szerepét nem lehet azonosítani a pénz fő- és járulékos szerepével. (A pénz szerepe mint értékmérő, mint forgalmi eszköz, mint JBzetőeszköz, mint érték és mint világpénz.)

Az aprópénz numizmatikai szerepe

Ennek a dolgozatnak az a célja, hogy az aprópénz egyik legfontosabb funkciójára irányítsa a figyelmet, amelyet numizmatikai funkciónak nevezünk. Számos példa támogatja azt a véle-
ményt, mely szerint a numizmatikai funkció az aprópénz legfontosabb funkciója. így például:

- A teljes horvát pénzérme sorozat 1, 2, 5, 10, 20, 50 lipa és 1, 2 és 5 kuna címletű pénz-
érméből áll. 1993-ban a Horvát Nemzeti Bank 25 000 polírozott sorozatot veretett. Egy sorozat
költsége 95 kuna, sokszorosa a volt névértéknek (8,88 kuna). De a verés pillanatában már elért
egy numizmatikai értéket.

- Az 1993-as veretű horvát 2 kuna polírplatt technikával verve 6,2 g súlyú, átmérője 24,5
mm, vastagsága 1,75 mm, összetétele: 65% réz, 23,2% nikkel, 11,7% cink, pereme recés. A
pénzérme hátoldalán a hal képe felett félkörben TŰNJ felirat. [9, 10] A proof veret értéke ma-
gasabb a névleges értéknél, ezért ez a veret numizmatikai érték. A numizmatikai kereskedelem
árjai függnék az egyes példányok kivert mennyiségétől. Eleinte a kivert mennyiségek ismeretle-
nek, de ez esetben is tudni lehet, hogy néhány darabból álló próbaveretről van szó.[11]

- A magyar 20 filléres 1971-ből 0,9 g súlyú, 20,4 mm átmérőjű, 1,4 mm vastag, 96%
alumínium és 4% magnézium ötvözet. Peremén 118 récével. A normál veretből 20 120 000
db készült, a különleges veretből (eltérő „írógép” l-es számjegy) csak 11 000 darab. [12] Ezek-
ből valamennyi forgalomba került, de a különleges számjegyű mai értéke 75 osztrák schilling
ha szép és 200 schilling, ha verdefényes. [13]

- Az 1989 évi magyar 1 forintból találni vékonyabb és könnyebb alumínium-bronzból
készült veretet, egyéb jellemzői megegyeznek. Ennek az 1 forintos névértékű vékonyabb ve-
retnek a mennyisége ismeretlen. Mivel a katalógusok nem közlik, ezért tetszőleges az ára, ami
többszöröse a névértéknek.

- Az 1975 évi magyar 2 forintos fémpénznek is van eltérő vastagságú vereté, amelynek
tényleges mennyisége szintén ismeretlen. Ára ennek is tetszés szerinti, mivel a katalógusok nem
közlik.

- Az osztrák 1981 évi 20 schillinges súlya 8 gramm, átmérője 27,7 mm, vastagsága 1,8
mm, körben 19 pontot találunk. Ebből 500 000 darabot vertek, ma 90 schillinget ér. Az 1980-
as évi pénz ára a névértéknek felel meg. [14]

- Az 1950-es magyar 2 forintból 18 560 000 darabot vertek, súlya 5 g, átmérője 25 mm,
vastagsága 1,4 mm, anyaga 75% réz és 25% nikkel ötvözet. Pereme hullámvonal díszíté-

sű.[15] A szabvány példányok mellett PV, próbaveret jellel 2 000 darabot vertek, melynek az értéke 200 schilling. [16]

A felsorolt példák a különböző aprópénzveretek numizmatikai értékét és egyben a numizmatikai értékű pénzek rendszeres előállítását is igazolják. Ezeknek a példákknak az a tanulsága, hogy más érték a numizmatikai és más a névérték.

Az értéket befolyásolják: a gyártástechnológia változása, amely azonos névértékű pénzt eredményez; a verőszerszámok közt mutatkozó kisebb-nagyobb különbségek; a korábbtól eltérő fémötvözet használata; a próbaveretek, amelyek ezt külön jellel igazolják és eleve rendkívül kis példányszámban készülnek; egy adott évben az alacsonyabb példányszám.

A felsorolt példák két okból keletkeznek: tudatosan és szándékosan vagy akaratlanul és véletlenül. Bármelyik is legyen az ok, az aprópénz numizmatikai értéke és szerepe megnő.

A numizmatika, mint tevékenység

A világ számos országában ma már kialakították azt a gazdasági területet, amelyet a numizmatikai értékre alapoznak. Felvetődik a kérdés, hogy ez véletlenül történik-e vagy tudatos tevékenység révén. Senkit ne tévesszen meg, ez a tevékenység a véletlen teljes kizárásával történik, vagyis a numizmatikai értékű pénzeket tudatosan hozzák létre.

Az életszínvonal növekedése, az állandósult összeköttetés a világ legtávolabbi részével is, a nemzetközi turizmus globálisan és egyes tájak közötti összeköttetései olyan lehetőség, amelyet még nem merítettek ki teljesen sehol sem. A különböző nemzeti és nemzetközi értékek megőrzésére egyre újabb gyűjtői szokások alakulnak ki. A különböző technológiai újítások is mindehova eljutnak, így a numizmatika területére is (bimetall pénzek, pénzszínek, újabb anyagok felhasználása a pénz előállítására stb.). Mindez lehetővé teszi, hogy Horvátország is, — amely gazdag numizmatikai tradíciókkal rendelkezik, fejlett a turizmusa — jelentős numizmatikai ismeretekkel rendelkező személyek bevonásával olyan tevékenység fejlesztéséhez fogjon, amely numizmatikai értékekkel foglalkozik.

A numizmatika, mint gazdasági tevékenység magában foglalja a pénzkiadási munkákat, mégpedig az alábbiak szerint:

- aprópénzverés,
- feltételes aprópénz verés,
- alkalmi veretek, különleges alkalmi és buliion pénzek[17],
- próbaveretek,
- piefort veretek,
- utólagos történelmi veretek,
- hazai és nemzetközi pénzverés,
- alkalmi pénzverés, a pénzrendszeren kívül,
- fantázia (nem létező) pénzek.

A numizmatikai tevékenység jogi szabályozásának fontossága

Tekintve, hogy a numizmatikai tevékenység gazdasági eredményt hoz, felvetődik bizonyos törvényi szabályozás szükségessége. Törvényekkel kell szabályozni az alábbiakat:

A régi, történelmi pénzek területén

1. Pénzleletek, amelyek magángyűjteményekben, egyházaknál, vagy múzeumokban találhatók idehaza, vagy külföldön.

2. Az eddig még fel nem tárt pénzleletek a földben, vagy a víz alatt.

A jogi szabályzásnak ki kell terjednie:

- a numizmatikai érték felfedezésének pillanatában szükséges tennivalókra,
- a régészet szakmai előírásai szerinti tennivalókra a helyszín meghatározásánál,
- a katalogizálási és leírási eljárásokra,
- a pénzek állapotának megőrzésére vonatkozó elvekre,
- a fontosabb leletek népszerűsítésére,
- a hazai és külföldi piacokon való értékesítés módozataira.

A forgalmi pénzek területén[18]

1. A pénzkidás politikája. Olyan alapelvekkel, amelyek hosszú távúak, nyíltak, állandóak, időszerűek, összhangban állanak a nemzetközi szokásokkal és szabályokkal.

2. A numizmatikai értékek helyének felkutatása. Ez egybefogná a kereskedelmi, banki, börzei aukciós eladások és különböző numizmatikai társaságok tervbe vett cseréinek és kapcsolatainak területét.

3. A numizmatikai értékek megőrzését, bemutatását és tanulmányozását.

Ugyanitt lehetne előírni a bizonyító fontosságú példányok, anyag megőrzésének és megóvásának módját is. Igaz, a problémák egy része már szabályozott a horvát jogszabályokban, több külön törvényben és törvényerejű rendeletben. De nem eléggé részletesen, nem eléggé körültekintően és többségében a legmodernebb nemzetközi numizmatikai eredményekkel sincs összhangban, mi több nem a pénz numizmatikai funkciója alapján. Lehetőség lenne egész sor olyan megoldással kiegészíteni, amely biztosan hozzásegítené a horvát numizmatika csatlakozását a világ numizmatikájához.

Összefoglalás

Köztudott, hogy a numizmatika története igen hosszú. Ennek ellenére, az újabb időkig nincsen tudatosan átdolgozva minden részletében, bár jelennek meg munkák, amelyek felölelik ennek a tevékenységnek kulturális, történelmi, archeológiai és más területeit. De a numizmatika pénzügyi szempontból való tanulmányozása hiányos. A szerző rámutat, hogy a pénz numizmatikai szerepére alapozva, a numizmatikai tevékenység is lehet egy modern és erős gazdasági ágazat.

Jegyzetek

[1] Leányfalusi Károly — Nagy Ádám: *Magyarország fém- és papírpénzei*. — MÉE, Kécskemét, 1987. 13. old. 8700/ 1946 (VDL 29) ME. sz. rendelet.

[2] Dr. Rosenberg, Ljudevit: *Pravo međunarodnih plaćanja u poslovnim transakcijama* (Nemzetközi pénzfizetési jog). Informátor, Zagreb, 1972. 3-4.

- [3] Dr. Srb, Vladimír: *Osnovi monetarno-kreditnih financija* (A pénzügyi kölcsönök alapvető szempontjai). Osijek, 1991. 21.
- [4] Zakón o izmjenama Zakona o Narodnoj banci Hrvatske (A horvát nemzeti bankjog törvény módosítása). *Narodne Novine*, Broj, 79/93. 1.
- [5] Az aprópénz fontosságát jelzi, hogy különböző korokban, amennyiben hiánycikké vált, pótolni kellett, gyakran más fémből vagy anyagból, papírból (pl. 1919. június 10-én 10 fillér névértékű papírpénzt bocsátottak ki Eszéken), porcelánból, bőrből, esetleg postabélyeggel, sőt zsetonokkal is helyettesítették.
- [6, 7] Az aprópénz és a zseton között különbség van!
- [8] Határozat a Horvát Köztársaság teljes kuna és lipa címletű pénzérme sorozat-kibocsátására. *Narodne Novine*, 50/94. szám, 1735. oldal.
- [9, 10] Határozat a Horvát Köztársaság pénzegységeiről. *Narodne Novine*, 37/93. szám, 1349. old., és a szerző kiegészítése.
- [11] Ma a próbaveretek tágabb osztályozása a német terminológia szerint: materialprobe (anyag-próba), motivprobe (jelképpróba), prägeprobe (kibocsátáspróba). *Money Trend*, 91/1: 72.
- [12] Leányfalusi — Nagy: i. m. 30-31.
- [13] Wimmer, Johann: *Ungarn Münzkatalog 1919-1993*. Wien, 1993. 14.
- [14] *Money Trend*, 94/7-8: 99.
- [15] Leányfalusi — Nagy: i. m. 38-39.
- [16] Wimmer, Johann: i. m. 14.
- [17] Az angol bulion vagy a német Barren kifejezés eredetileg nemesfémet (színarany, ezüst vagy platina esetleg palládium) rudat jelentett, amelyen legtöbbször hitelesítő bélyeg szavatolta a súlyt és a finomságot. Ma már lemezveretekre is használják.
- [18] Prema Akademiku Daliboru Bozovicu: *Kuna i lipe novac Republike Hrvatske*, Narodna banka Hrvatske Zagreb, 1994.

*

A szerzőtől eredetileg angol nyelven kapott dolgozat magyarítását Kovacsevics Antal és Rayman János végezte. Szerkesztőségünk köszönetet mond mindkettőjük lelkiismeretes munkájáért.